

Estetski doživljaj fotografija

Ispitivana je povezanost estetskog doživljaja sa drugim dimenzijama subjektivnog doživljaja fotografija. Stimulusi su bile 24 fotografije razlicitog sadržaja. Estetski doživljaj meren je instrumentom ED-4 koji čine četiri unipolarne skale: opčinjavajuće, jedinstveno, duboko i izuzetno. Subjektivni doživljaj fotografija meren je preko procena na 16 bipolarnih skala grupisanih u četiri faktora instrumenta SDS-16 (četiri skale po faktoru): regularnost, atraktivnost, pobuđenost i smirenost. Regresione analize pokazuju da je faktor pobuđenost značajan prediktor estetskog doživljaja. Estetski doživljaj povezan je i sa faktorom atraktivnost na nižem nivou značajnosti, dok faktori regularnost i smirenost nisu značajno povezani sa estetskim doživljajem.

Uvod

Prilikom posmatranja različitih objekata, scena i uopšte svega što nas okružuje u stanju smo da uočimo boje, oblike, kompoziciju i slično. Međutim, u našem opažanju postoje i drugi aspekti koji se ne mogu svesti na detekciju fizičkih svojstava objekata. Reč je o subjektivnom domenu koji obuhvata procene implicitnih svojstava i afektivnu vrednost posmatranih objekata, kao što je doživljaj prijatnosti, dinamičnosti, sklada itd. I jedan i drugi domen vizuelnog opažanja imaju svoju bitnu ulogu u čovekovom funkcionisanju. Dok je objektivno sagledavanje vizuelnih karakteristika bitno za aktivnost i snalaženje u spoljašnjoj sredini, implicitna svojstva imaju veliku ulogu u stvaranju estetskog doživljaja.

Estetski doživljaj Fehner poredi sa pojmom praga osetljivosti iz oblasti psihofizike i tako dolazi do pojma estetskog praga. Stimulacija će preći estetski prag, tj. biće ocenjena kao lepa ako promenom određenih parametara (npr. odnos stranica u četvorouglu) postigne efekat čulne prijatnosti. U skladu sa stavom da je osnovna dimenzija u estetici princip prijatnost: neprijatnost, Fehner predlaže promenu naziva estetike u hedoniku.

Za razliku od Fehnera, Berlajn tvrdi da estetski doživljaj ne može da se svede na prijatnost (Berlyne 1974). Odnos ove dve dimenzije je nelinearan i to tako da sa prijatnošću estetski doživljaj raste do jedne tačke, a onda opada. Izrazito neprijatni, ali i izrazito prijatni stimulusi ne procenjuju se kao estetski dobri. Estetski vredno je ono što je umereno prijatno i umereno neprijatno. Estetski doživljaj je specifičan doživljaj koji nastaje pod dejstvom tzv. hipnogenog objekta (Ognjenović 1997). Hipnogeni objekat može biti bilo koji objekat iz naše sredine, a isti efekat može izazvati naša sopstvena aktivnost, kao što je, na primer, pokret ili igra. Dakle, bitan je efekat koji objekat ima na osobu, a ne objekat sam po sebi.

Kako to opisuje Pol Edmonston (Edmonston 1998), estetski momenat se često javlja kad je osoba usamljena, bilo da je ona zaista sama ili je okružena ljudima. Može se desiti da se estetski momenat doživi dok je osoba u grupi ljudi ili u masi, čemu je najbolji primer pozorište, koncert, balet ili opera. Toliko puta nam se čini da smo ujedno i posmatrač i učesnici nekog umetničkog dela. Osećaj vanvremenskog i neprolaznog se javlja, u trenutku se vreme zaustavlja, a čini nam se da uopšte i ne postoji. To se objašnjava tako što smo tada snažno fokusirani na objekat koji posmatramo ili slušamo, ili

Tijana Vranjevac (1989), Požega, Jovana Demira 26, učenica 3. razreda Gimnazije «Sveti Sava» u Požegi

Mila Đukanović (1988), Mladenovac, Nemanjina 33, učenica 3. razreda Gimnazije u Mladenovcu

na osobu, ili na mesto na kome se to dešava. Takođe, to je osećanje jedinstva sa prirodom. Estetski doživljaj se može opisati i kao olakšanje od svakodnevnih obaveza i opterećenja dok gledamo npr. neki pejzaž, zalazak sunca na moru, ili doživljavam o umetničko delo.

Prvi put se susrećemo sa pokušajem kvantifikacije umetničkog dela pedesetih godina XX veka. Tako je prvi ispitivao procene umetničkih slika koristeći bipolarne sedmočlane skale procene na čijim se polovima nalaze pridevi suprotnog značenja (Tucker 1955). Na primer: *statična -3_-2_-1_0_1_2_3 dinamična*. Pred subjekte je stavljen zahtev da označavanjem određenog podeoka na skali od -3 do 3 procene intenzitet izraženosti određene dimenzije.

Početkom sedamdesetih godina prošlog veka Dejvid Berlajn je, takođe, koristio sedmočlane bipolarne skale za procenu estetskog doživljaja. Od subjekata se tražilo da na ovim skalama procene svoj doživljaj umetničkog dela ali i nekih drugih vizuelnih, pa čak i auditivnih stimulacija.

Istraživanja strukture subjektivnog doživljaja umetničkih i neumetničkih slikovnih sadržaja vršili su mnogi autori. Marković i saradnici (2002) pri ispitivanju dimenzija subjektivnog doživljaja forme nalaze da se mnoštvo dimenzija može svesti na pet bazičnih faktora subjektivnog doživljaja forme: 1. hedonički ton; 2. kompleksnost; 3. regularnost; 4. potencija; 5. aktivnost. Ovih pet dimenzija govore o dva relativno nezavisna aspekta vizuelnog geštalta. Prvi aspekt govori o našoj proceni kako slika deluje na nas, koliko je dobra, privlačna i zanimljiva za nas (on obuhvata atraktivnost slike, njenu afektivno-konativnu evaluaciju i proizilazi iz hedoničkog tona i delimično kompleksnosti i regularnosti). Drugi aspekt izražava našu procenu kakva je slika nezavisno od nas (obuhvata kognitivnu analizu strukture vizuelnog geštalta i faktore potencije, aktivnosti, regularnosti i delimično kompleksnosti). U drugom istraživanju isti autori (Marković i sar. 2002b) dolaze do trofaktorske strukture implicitnih svojstava vizuelnog geštalta: 1. evaluacija; 2. pobuđenost; 3. regularnost.

Radonjić i Marković u svom istraživanju ispitivali su subjektivni doživljaj umetničkih slika (2004; 2005). U ovom istraživanju ispitanici su procenjivali reprezentativni uzorak slika na 43 bipolarne sedmostepene skale procene sa opozitnim pridevima na polovima. Skale su definisane empirijski u preliminarnom istraživanju u kojem su ispitanici produko-

vali prideve koji najbolje izražavaju njihov doživljaj umetničkih slika. Dobijena su četiri faktora (u zagradama su pozitivni polovi najzasiećenijih skala):

1. regularnost – *precizno, jasno, pravilno, sredeno*;
2. pobuđenost – *neobično, maštovito, upečatljivo, inspirativno*;
3. atraktivnost – *lepo, prijatno, zdravo, čisto*;
4. smirenost – *nenametljivo, blago, opuštano, smirujuće*.

Na osnovu ovih rezultata konstruisan je instrument za merenje subjektivnog doživljaja slika, SDS-16, koji se sastojao od 16 bipolarnih skala procene, od kojih je svaki faktor predstavljen sa po 4 odgovarajuće skale.

U eksperimentu Polovine i Markovića (Polovina i Marković 2006) ispitivana je struktura estetskog doživljaja umetničkih slika. Sastavljena je široka lista deskriptora estetskog doživljaja na osnovu pregleda relevantne literature iz oblasti istorije umetnosti, estetike i psihologije umetnosti. Na osnovu intersubjektivne saglasnosti procenjivača sačinjena je lista od osam prideva i jednog iskaza:

1. opčinjavajuće
2. neodoljivo
3. jedinstveno
4. neprolazno
5. duboko
6. izuzetno
7. univerzalno
8. neizrecivo
9. voleo/la bih da je imam.

Od ovih deskriptora estetskog doživljaja napravljene su unipolarne sedmostepene skale procene. Faktorska analiza je pokazala da procene na ovim skalama konvergiraju u jedinstven faktor estetskog doživljaja. U ovom istraživanju je dalje ispitivana veza dobijenog faktora estetskog doživljaja sa drugim dimenzijama subjektivnog doživljaja umetničkih slika – regularnošću, pobuđenošću, atraktivnošću i smirenošću (Radonjić i Marković 2005). Rezultati su pokazali je da je estetski doživljaj, meren preko proseka procena na devet skala, veoma slabo povezan sa bazičnim dimenzijama subjektivnog doživljaja umetničkih slika, merenim preko instrumenta SDS-16. Faktor pobuđenost bio je značajan prediktor estetskog doživljaja bez obzira na relativno mali procenat objašnjene varijanse. Predikcija ostalih faktora (regularnost, atraktivnost i smirenost) nije bila značajna.

Budući da su u istraživanju Polovine i Markovića stimuli bile umetničke slike, procene estetskog doživljaja bile su relativno ujednačene, tj. natprosečne, pa su najverovatnije zbog toga korelacije sa faktorima SDS-a bile niske i statistički neznčajne. Cilj našeg istraživanja bio je da ispitamo povezanost estetskog doživljaja sa faktorima SDS-a kada su u pitanju procene druge kategorije stimulusa – fotografija, koje su pri tom birane tako da budu što različite po estetskoj vrednosti. Naime, želele smo da izazovemo što veće razlike u estetskom doživljaju, tj. povećamo varijabilnost procena, i eventualno dobijemo više korelacije sa faktorima SDS-a. Drugim rečima, cilj našeg istraživanja je da ponovimo eksperiment Polovine i Markovića na drugom sadržaju (fotografije) koji obuhvata i umetnička i neumetnička dela. Takođe, pokušaćemo da utvrdimo da li je i ovde estetski doživljaj najviše povezan sa procenama na faktoru pobuđenosti.

Metod

Uzorak. 25 polaznika seminara psihologije, elektronike, istorije i računarstva, prisutnih u ISP za vreme sprovođenja istraživanja, oba pola, uzrasta 15-19 godina.

Stimulusi. 24 fotografije izabrane tako da im se sadržaji razlikuju, odnosno nisu bile istog tematskog sadržaja, niti istog autora. Stimuluse su činile umetničke fotografije i nekoliko amaterskih fotografija.

Instrumenti. Korišćena su 2 instrumenta: instrument za procenu estetskog doživljaja ED-4 i instrument za procenu subjektivnog doživljaja slika SDS-16. Instrument ED-4 čine četiri unipolarne sedmočlane skale procene. Krajevi skala definisani su atributima *opčinjavajuće, jedinstveno, duboko, izuzetno*.

Subjektivni doživljaj fotografija je obuhvatao 16 bipolarnih skala procene. Po 4 skale uključene u jedan faktor.

1. atraktivnost – lepa : ružna, prijatna : neprijatna, zdrava : bolesna, čista : nečista
2. regularnost – jasna : nejasna, precizna : neprecizna, pravilna : nepravilna, sredena : haotična;
3. pobuđenost – upečatljiva : neupečatljiva, maštovita : nemaštovita, neobična : obična, inspirativna: neinspirativna;
- 4.

smirenost – smirujuća : uznemirujuća,
nenametljiva : nametljiva, blaga : stroga,
opuštajuća : napeta.

Postupak. Ispitanici su bili podeljeni u 3 grupe (8+8+9) pri čemu su svakoj grupi fotografije izlagane različitim redosledom. Zadatak ispitanika je bio da svaku fotografiju ocene na 20 sedmostepenih skala od kojih je 16 bilo bipolarno (za procenu subjektivnog doživljaja), a 4 unipolarno (za estetski doživljaj).

Rezultati

Podaci dobijeni na bipolarnim skalama (od –3 do 3) su transformisani u unipolarni oblik (od 1 do 7) i uprosečeni za svaki od faktora subjektivnog doživljaja pojedinačno. Uprosečavanjem četiri skale sa instrumenta ED-4 dobijene su vrednosti estetskog doživljaja fotografija (tabela 1).

Tabela 1. Aritmetičke sredine procena na faktorima SDS-16 (P – pobuđenost, R – regularnost, A – atraktivnost i S – smirenost) i faktoru ED-4 (estetski doživljaj – ED)

N ^o	P	R	A	S	ED
1	5.09	3.39	3.36	3.16	3.96
2	4.46	4.58	3.15	2.49	3.41
3	4.81	5.43	5.41	5.25	3.89
4	4.38	4.48	4.54	4.95	3.37
5	4.19	5.43	5.52	5.26	3.11
6	5.28	5.43	5.81	4.23	3.53
7	4.43	6.24	5.28	3.75	3.29
8	5.13	5.97	6.11	5.53	4.07
9	5.70	5.42	5.87	5.15	5.19
10	4.61	4.87	5.34	4.83	3.81
11	4.18	5.00	4.47	4.62	2.94
12	4.93	5.02	5.33	5.17	3.93
13	5.49	6.07	6.38	6.03	4.23
14	5.96	5.63	5.63	4.59	5.03
15	2.48	2.62	2.66	3.15	1.73
16	4.64	6.02	5.35	5.23	3.77
17	4.45	5.77	5.45	4.13	3.46
18	4.61	5.18	5.02	4.3	3.33
19	4.55	6.33	5.74	4.75	3.7
20	5.55	5.31	3.53	2.20	4.02
21	3.11	4.97	4.16	4.77	1.93

22	3.36	5.67	5.34	5.09	2.77
23	5.62	5.21	4.01	2.94	4.64
24	4.51	5.15	5.54	5.18	3.53

Prosečne procene estetskog doživljaja 24 fotografije korelirane su sa prosečnim procenama na četiri faktora SDS-16. Dobljene su statistički značajne korelacije estetskog doživljaja sa pobudenošću ($r = 0.95$; $p < 0.01$) i atraktivnošću ($r = 0.418$; $p < 0.05$). Korelacija između regulamosti i estetskog doživljaja bila je u zoni marginalne značajnosti ($r = 0.397$; $p = 0.05$).

Diskusija i zaključak

Ispitivanjem veze između estetskog doživljaja i drugih bazičnih dimenzija SDS-a došli smo do zaključka da su procene na skalama estetskog doživljaja značajno povezane sa četiri faktora subjektivnog doživljaja slike. Pri tome, efekti ovih faktora imaju različitu jačinu: estetski doživljaj u najvećoj meri zavisi od procena na faktoru pobudivosti, u nešto manjoj meri od procena na faktoru atraktivnosti i u još manjoj od procena na faktoru regulamosti. Drugim rečima, estetski doživljaj je najviše oslonjen na procene neobičnosti, maštovitosti, upečatljivosti i inspirativnosti fotografija (skale pobudivosti), nešto manje na procene da li je fotografija lepa, prijatna, zdrava i čista (skale atraktivnosti) i još manje na procene preciznosti, jasnoće, pravilnosti i sredenosti (skale regulamosti). Naši rezultati pokazuju da estetski doživljaj fotografije ne zavisi od njene procene na faktoru smirenosti (smirujuće, nenametljivo, blago i opuštano).

Moguće je da dobijene korelacije predstavljaju posledicu izbora stimulusnog materijala. Naime, većina fotografija koje su korišćene u istraživanju kod ispitanika izazivale su visoke procene na skalama atraktivnosti, čime je smanjena varijansa procena, a time i mogućnost dobijanja visokih korelacija na ovom faktoru. Zbog toga, smatramo da bi u narednom istraživanju trebalo povećati raznovrsnost fotografija kao stimuluse po dimenziji prijatnosti i ujednačiti broj prijatnih i neprijatnih sadržaja.

Sa druge strane, treba imati na umu da su instrumenti koji su korišćeni u ovom istraživanju konstruisani za procenu umetničkih slika. U narednim istraživanjima bilo bi zanimljivo ispitati da li subjek-

tivni doživljaj fotografija ima neke specifičnosti u odnosu na doživljaj slikarskih dela, odnosno, da li bi se pri konstruisanju instrumenta namenjenog procenama fotografija dobili isti faktori sa istom strukturom skala kao kod instrumenta SDS-16.

Literatura

Berlyne D. E. 1974. *Studies in the new experimental aesthetics*. Washington: Hemisphere

Dakulović S. i Marković S. 2004. Subjektivna kategorizacija apstraktnih umetničkih slika. *Empirijska istraživanja u psihologiji X*, Beograd: Filozofski fakultet u Beogradu.

Edmonston P. 1998. *Some characteristics of the aesthetic experience*. Athens: University of Georgia Press

Marković S., Janković D. i Subotić I. 2002a. Dimenzije subjektivnog doživljaja forme. *Psihološka istraživanja*, 11-12: 49

Marković S., Janković D. i Subotić I. 2002b. Implicitna i eksplicitna svojstva vizuelnog geštalta. *Psihološka istraživanja*, 11-12: 75

Marković D. i Marković S. 2004. Struktura doživljaja umetničkih slika. *Psihologija*, 37 (4): 527.

Ognjenović P. 1997. *Psihološka teorija umetnosti*. Beograd: Institut za psihologiju

Polovina M. i Marković S. 2006. Estetski doživljaj umetničkih slika. *Psihologija*, 39 (1): 39.

Radonjić A. i Marković S. 2004. Konstrukcija instrumenta za merenje doživljaja umetničkih slika: izbor reprezentativnih stimulusa. *Empirijska istraživanja u psihologiji X*. Beograd: Filozofski fakultet u Beogradu.

Radonjić A. i Marković S. 2005. Konstrukcija instrumenta za merenje doživljaja umetničkih slika. *Empirijska istraživanja u psihologiji XI*, Beograd: Filozofski fakultet u Beogradu.

Tucker W. T. 1955. Experiments in aesthetic communication. Ph.D. thesis. University of Illinois (Pregled u: Osgood C., Suci G. J. and Tannenbaum P. 1957. *The measurement of meaning*. Urbana, University of Illinois Press.)

Tijana Vranjevac and Mila Djukanović

Aesthetic Experience of a Photograph

This study investigated the relation between the aesthetic experience and other dimensions of subjective judgments of photographs. Aesthetic experience was measured with the instrument ED-4, which contained four descriptors of the aesthetic experience: fascinating, unique, profound, exceptional. Twenty four photographs were judged on four unipolar seven-step scales that were made of the above mentioned descriptors. Subjective judgments were measured using the instrument SDS 16 (Radonjić & Marković 2005) which contains 16 bipolar seven-step scales. Each of the four factors of subjective judgment (*Arousal, Attraction, Regularity and Relaxation*) was defined using four scales.

Our results show two factors – predictors of aesthetic experience: *Arousal* and *Attraction*. The factor *Arousal* was a better predictor of aesthetic experience than the factor *Attraction*.

Regularity was marginally significant and *Relaxation* was not a significant predictor of aesthetic experience.

The results of this study suggest that the aesthetic experience primarily depends on the factor *Arousal*.

We believe that the reason we obtained this kind of result is that all the photographs caused pleasant feelings in the subjects. Therefore, we got high correlations between the factor *Arousal* and aesthetic experience. In order to solve this problem, further studies should include photographs which induce more variable judgments of pleasantness.

Having in mind that the instrument SDS-16 was made for judging paintings, further studies should construct a novel instrument for measuring the aesthetic experience of photographs.